

размери и при турците, но дава съвсем различен резултат⁵. Освен това за помаците се изработва за първи път едно „историческо“ обяснение за оправдаване на тази политика, придобило известност като „възродителен процес“. В тази връзка трябва да отбележим, че тук дори не става дума за оригинална идея на БКП, а за една идеология, появила се още по време на Балканските войни.

Едно изследване на българската малцинствена политика би било непълно, ако в него отсъства турското малцинство. Турците са не само най-голямото малцинство, но в някои региони на страната представляват и мнозинство от населението. Този факт заедно с обстоятелството, че турците в България разполагат в лицето на съседната турска република с една държава, която постоянно се застъпва за правата на тази група от населението, принуждават българските правителства от периода между двете световни войни да дават на турците специфичен правен статут. Това особено положение се ликвидира стъпка по стъпка след Втората световна война – не без

⁵ И досега в България няма една балансирана монография за помаците. Наред с редица книги от 40-те, 50-те и 60-те години, отразяващи партийната линия (например *Вранчев, Н. Българи мохамедани*. С., 1948), книгата на *Василев, К. Родопските българи мохамедани*. Пловдив, 1961, се смята за „стандартно изследване“. На нея се позовава и апологетичната монография на бившия секретар на ЦК Стоян Михайлов, която съдържа обаче някои важни сведения за политиката на БКП: *Михайлов, С. Възрожденският процес в България*. С., 1992. В по-ново време излязоха статии от поредицата „Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите“, издадена от International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations.

В западната специализирана литература наскоро излезе забележителна монография на *Evangelos Karagiannis: Zur Ethnizität der Pomaken Bulgariens*. Münster, 1997 (= Spektrum. Berliner Reihe zu Gesellschaft, Wirtschaft und Politik in Entwicklungsländern, 51), която замести едгинствена съществуваща досега монография на *Sarides, E. Ethnische Minderheit und zwischenstaatliches Streitobjekt. Die Pomaken in Nordgriechenland*. Berlin, 1987. Доскоро помаците най-често се разглеждаха заедно с турците, например *Höpken, W. Türken und Pomaken in Bulgarien*. – In: *Brunner, G., H. Lemberg*. (Hgg.). *Volksgruppen in Ost- und Südosteuropa*. Baden-Baden, 1994 (*Südosteuropa-Studien*, Bd. 52), 223–234 или *Popovic, A. L'Islam Balkanique. Les musulmans du sud-est européen dans la période post-ottomane*. Berlin, 1986 (*Balkanologische Veröffentlichungen*, Bd. 11).

Стопанското и социално развитие на областите, заселени с помаци, е анализирано предимно в работите на Цветан Монов, които въпреки някои необходими уговорки, са важен източник и за моето изследване: *Монов, Ц. Просветното дело сред българите с мохамеданска вяра в Родопския край през годините на народната власт (1944–1968)*. – В: *Родопски сборник*. Т. 3. С., 1972, 9–48 и *Монов, Ц. Икономически и социални изменения в Родопския край (1944–1977)*. – В: *Родопски сборник*. Т. 5. С., 1983, 5–38.